

NŐK A KERESKEDELMI SZAKOKTATÁS HASÁBJAIN

Stummer Krisztina, krisztinastummer@gmail.com

*Pécsi Tudományegyetem, „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi
Doktori Iskola*

Bevezetés

A 19. és 20. század sok tekintetben újdonságokkal szolgált. A világban és hazánkban végbemenő politikai, gazdasági változások befolyással bírtak a társadalmi és oktatáspolitikai innovációkra.

A 19. században több ízben történt próbálkozás hazánkban az oktatás megújítására. A legjelentősebb előrelépés az 1868. évi 38.törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. Az Eötvös József nevével fémjelzett törvény első paragrafusa kimondta, hogy *„Minden szülő vagy gyám [...] kötelesek gyermekeiket vagy gyámoltjaikat (ha nevelésökről a háznál vagy magán tanintézetben nem gondoskodtak) nyilvános iskolába járatni, életidejük 6-ik évének betöltésétől egész a 12-ik, illetőleg 15-ik év betöltéséig”* (1868. évi 38.tc 1. §). Így hát elemi szinten az általánosan képző intézményekben nemi, felekezeti és társadalmi különbségek nélkül minden gyermeknek kötelező volt részt venni az oktatásban. A törvény a lányok –elsősorban az alacsonyabb társadalmi osztályból érkezők– számára új perspektívákat nyitott meg. Elemi szinten túl is alakultak új intézménytípusok (polgári iskola, felsőbb népiskola, tanítóképezde), ahol a továbbtanulás biztosított volt. A középszintű (1896) és felsőfokú iskoláztatás (1895) a század végéig továbbra is a férfiak kiváltsága volt.

A szakmai, kereskedelmi ismereteket nyújtó intézmények megnyitására a lányoknak a 20. század elejéig kellett várni. Az intézménytípussal újabb mobilitási csatorna állt rendelkezésre. Ennek ellenére számtalan kritikával illették az iskolatípust, annak működését, létjogosultságát és tantervét.

Jelen tanulmány először egy áttekintést kíván nyújtani a női felső kereskedelmi oktatás létrejöttéről és működéséről. Ezt követően a 20. század első felének nőképét (nőképeit), annak jellemzőit vesszük szemügyre. Ennek tükrében a *Kereskedelmi Szakoktatás* folyóiratban közölt, női felső kereskedelmi iskolát érintő véleményeket vesszük górcső alá és osztályozzuk aszerint, hogy milyen nőképet képviselnek.

A vizsgálódások során az alábbi kérdésekre keressük a választ: Megjelenik-e a nők felső kereskedelmi oktatása a folyóiratban? Milyen (támogató vagy

kritikai) kontextusban kapnak helyet ezek a cikkek? A kiválasztott írások a hagyományos vagy a modern nőképhez illeszkednek?

1. A felső kereskedelmi oktatás

1.1. A felső kereskedelmi oktatás kezdetei

A kereskedelmi oktatás létrehozására és színvonalának emelésére irányuló törekvések már a 19. században megjelentek. A céhek megszűnése után ugrásszerűen növekedett az igény a szervezett keretek között zajló oktatás megszervezésére (Sanda, 2016.). Hazánkban Bibanco Gyula Emánuel kezdeményezésére, a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület anyagi és erkölcsi támogatásával 1830-ban nyílt meg egy vasárnapi iskola. Bibanco még ebben az évben indítványozta egy mindennapos iskola felállítását is, amelyre magán jelleggel meg is kapta az engedélyt (Schack és Vincze, 1930). A növekvő érdeklődésre való tekintettel országszerte nyitottak újabb és újabb magániskolákat.

Az idő haladtával a nagykereskedők megfogalmazták igényüket egy magasabb szintű intézmény iránt. 1857-ben alakult meg a Pesti Kereskedelmi Akadémia három tagozattal (előkészítő, középfokú kereskedelmi és esti tagozat), amelynek középfokú tagozata hazánk első felső kereskedelmi iskolája (Vincze, 1935).

1.2. A nők felső kereskedelmi oktatása

A nők középfokú kereskedelmi iskoláinak megszervezésére csak mintegy fél évszázaddal később, a 20. század elején került sor. Alapszintű tanfolyamok már a 19. század végétől rendelkezésre álltak, ugyanis növekedett a munkaerőpiacra kilépő nők száma. Szerényebb igényeik folytán előszeretettel alkalmazták őket, de ez megkövetelte a megfelelő szakmai képzettséget. A tanfolyam célja a „*nőknek alsóbb fokú kereskedelmi foglalkozásokra való előkészítése*” (Schack és Vincze, 1930, 372.).

A tanfolyamok csekély színvonala nem elégítette ki sem a nők, sem a munkaadók igényét, így alig 20 esztendővel később, 1909-ben Pozsonyban felállították az első női felső kereskedelmi iskolát. Sajátossága a korszak többi női iskolájához képest, hogy tanterve (kisebb eltérésektől eltekintve) teljes mértékben megegyezett a fiúiskoláéval, valamint külön a női természethez igazodó órák (kézimunka, háztartástan, varrás) a tárgyak között nem kaptak helyet. Mindemellett fejlődése teljesen párhuzamosan történt a fiúk iskolájával³⁰.

³⁰ A témáról bővebben lásd: Nagy Adrienn (2014): *A felső kereskedelmi iskolák fejlődéstörténete Magyarországon (1867-1945)*. Doktori (PhD) értekezés. Kézirat. Pécs.;

2. A 20. század első felének nőképe

A 20. század első felében párhuzamosan élt két egymással ellentétes nőkép. Az alábbiakban ennek a két nőképnek a jellemzőit tekintjük át.

2.1. Hagyományos nőkép jellemzői

A felvilágosodás időszakától kezdve találkozhatunk egyre növekvő számban nőket érintő és nőkkel foglalkozó írásokkal. Előszeretettel elemzik a nők biológiai, fizikai felépítését, szellemi teljesítőképességüket, szociális szerepeiket, férfiakétól eltérő adottságaikat.

A közügyekben való részvétel a férfiak kiváltsága volt, következésképpen a nők tevékenységi köre a családon, az otthonon belülre korlátozódott. A nők teendői az anyai, háziasszony és feleség szerepre terjedtek ki (Kéri, 2008) és általánosan elismert igazság volt, hogy „a nő birodalma, hatásának ősi területe a család” (Vasárnapi Ujság, 1906, 681.).

Egy D.M. monogram mögé rejtőző szerző a *Magyarországi Minervában* úgy vélekedik, hogy „az Asszonyt a' Természet elsőben ugyan csak embernek szülte, de úgy, hogy ő feleség – anya és egy háznak asszonya legyen” (D.M., 1827, 1253). Fontosnak tartották emellett kiemelni, hogy egy nő legyen a férje támasza, támogassa, de ne kívánja túlszárnyalni tudományokban és a mindennapokban. Egyrészt azért, mert „a nő értelmi-felfogó, rendszerező, feltaláló-tehetsége a férfi e nemű tehetsége alatt áll” (Somogyi, 1879 Idézi: Kéri, 2015, 231.), másrészt, mert „a teremtés egyedül a férfit jelölte ki arra, hogy a világ ura legyen” (Medve, 1872 Idézi: Kéri, 2015, 229.).

Mint a fentebb idézett példa is mutatja, a nőket szellemi képességeik tekintetében (is) a férfiak alá rendelték. Egyfelől a nők gyengébb fizikai felépítésével indokolták kisebb mentális teljesítőképességüket, másfelől csekélyebb agytérfogatukkal.

Az pedig, hogy a világ urának a férfit tekintették, tovább erősítette azt a nézetet, hogy a nőknek nem tisztük kilépni a számukra kijelölt keretektől: a családból.

Stummer Krisztina (2020): A Pécsi Női Felső Kereskedelmi Iskola rekrutációs bázisa 1912 és 1948 között. In: Simonics István és Holik Ildikó (szerk.): *Új kutatások a szakképzés és a felnőttoktatás területén. Trefort Ágoston Szakképzés- és Felsőoktatás-pedagógiai Konferencia Tanulmánykötet*. Óbudai Egyetem, Budapest.

A nők legnagyobb erényei között olyan tulajdonságokat tartott számon a kor embere, mint az erényesség, vallásosság, szerénység.

Annak ellenére, hogy már a 19. században megjelenik és növekszik a nők igénye a munkavállalásra, még a 20. század első évtizedeiben is rendkívül megosztó a téma. Számos ellenérv hangzott el, hogy miért is nem szabad (kell), hogy a nők is belépjenek a munka világába³¹.

Amint egy nő munkát vállal, kevesebb ideje marad, hogy a családon belüli kötelességeinek eleget tegyen és ez a háztartás vezetésének, valamint a gyermekek nevelésének rovására történik. Sebestyén Gábor egyenesen úgy nyilatkozik, hogyha egy asszony nem tud a családi életben kibontakozni, úgy *„kár volt annak férjhez menni”* (Sebestyén, 1826, 90.).

Azokat a nőket, akik munkába álltak, nem ritkán férfiasnak titulálták. *„Téves és természetellenes az a felfogás – kezdi gondolatait Molnár Mária –, hogy ha a nők a férfi munkájára, kenyérkeresetre vannak utalva, férfias fellépésük által természetes körükön túlcsaponghatnak”* (Molnár, 1897, 7.) Okvetlenül szem előtt kell tartanunk, hogy a régóta uralkodó konzervatív nézőpont a nők társadalmi szerepeit illetően nemcsak a férfitársadalomban, hanem a nők között is széles körben elfogadott volt.

A társadalom egy része úgy vélekedett, hogy a női munkavállalás a hagyományos családszerkezetet veszélyeztette. A házasságkötések ideje kitolódik, nem mellesleg a férfi családfenntartó szerepe is meginog. Évszázadok (ezredek) óta működő rendszer, hogy a férfi a család fenntartója, ő keresi a kenyeret. A házasság megélhetése biztosított, erről férjüknek kell gondoskodnia. Abban az esetben, ha mégis munkát vállalna, elveszi hitvesétől a családfenntartói szerepet, valamint *„minden asszony, kinek sikerül valami hivatalt elnyernie, kiszorít onnan egy férfit, tehát a kenyérkereső nők szaporodása azt jelenti, hogy még több lesz az állásnélküli férfi”* (Vasárnapi Ujság, 1904, 6.). Az állásnélküli férfiak pedig elesnek a család fenntartásának lehetőségétől.

További kritika, hogy a nők alacsonyabb igényeik miatt beérik kevesebb javadalmazással, minek következtében a bérek csökkentek.

Nem utolsó sorban meg kell jegyeznünk azt a lehetőséget is, hogy a férfiak konkurenciát láttak a nőkben, valamint nem akarták, hogy bebizonyosodjon, a másik nem is képes ugyanazokat a feladatköröket hiánytalanul ellátni (Kéri, 2008).

³¹ Itt az otthon falain kívül eső munkára gondolunk, hiszen a háziiparban (szövés, fonás, varrás stb.) végzett munka már korábban is létezett.

Ez a tradicionális, régóta uralkodó nőkép a 20. század elején továbbra is széles körben elterjedt és támogatott elgondolás. A hagyományos értékrend esszenciáját frappánsan összefoglalja egy, a *Családi Lapokban* megjelent írás néhány mondata: „*A nők küldetése magasztos. [...] A nők a természet törvényeinek korlátai között maradnak; a nyilvános ügyek nem nehezedenek rájuk; ők nem harcosok, nem törvényhozók, nem hivatalnokok, ők nők és anyák; ők azok, mivé őket a Teremtő rendelte. Ne irigyeljék hát a férfiak sorsát*” (R.J., 1852, 304.).

2.2. Modern nőkép jellemzői

A modern nőkép kialakulására és fejlődésére az emancipációs törekvések, az ipari fejlődés, az urbanizáció és a társadalmi változások egyaránt befolyással bírtak.

A hagyományos értékrend képviselői számára természetes volt, hogy a nők nem vehettek részt a közéletben, ezért nem támogatták a magasabb szintű, főleg nem a férfiakéval azonos női iskolatípusokat, tanterveket sem. Ellenben a középosztály igényeit az elemi és polgári iskolai képzés már nem elégítette ki, kezdeményezték a gimnáziumi és egyetemi oktatás kiterjesztését leányaikra is. Az első leánygimnázium 1896-tól, egyes egyetemi karok 1895-től fogadták a nőket, de a szélesebb körű kibontakozás csak a 20. században kezdődött meg.

A magasabb fokú iskoláztatás mellett a női munkavállalás is teret hódított. Azáltal, hogy sokak kenyérkereső pályára kényszerültek, új társadalmi közegbe kerültek be a nők (Pukánszky, 2006). A munkavállalás számos új problémát és kérdést vetett fel a mindennapokban. Egyrészt – ahogy arra már korábban is utaltunk – felmerült, miként tudnak a nők egyszerre két szintéren helytállni. Megoldható-e, hogy állásukból hazatérve ellássák a háztartást és gyermekeikkel is kellő mennyiségű időt töltsenek, miközben „*két munkakörrel lesznek megterhelve?*” (Prusznay, 1936 Idézi: Papp és Sipos, 2017, 83.) A megannyi konzervatív gondolkodóval szemben növekvő számban jelentek meg különböző platformokon a pártfogó írások is. A *Vasárnapi Ujságban* M-th aláírással hevesen érvelt amellett a szerző, hogy „*A kisasszonyoknak is szükséges valami kenyérkereseti pálya után látni. A telefon, a posta, a távírda, a tanítóság, a hol elhelyezhetők, már nem mutatkozik elegendőnek. A magasabb pályákat is meg kell előttük nyitni. Lesznek ezentúl doktorok, mérnökök, fizikusok és Isten tudja mi minden [...]*” (M-th, 1908, 181.). Támogatja, hogy a nők újabb és újabb területeken jelenhessenek meg, magasabb beosztásokban is. Megjelenik a köztudatban az „*önálló kenyérkereső nő*” képe és mindjobban nyilvánvalóvá válik, hogy a „*női munka [...]* közszükségletté vált” (Papp és Sipos, 2017).

Másrészt bizonyos munkakörök betöltése megkövetelte a szükséges szakképzettséget. A 19. század második felétől szélesedett a lányok számára is elérhető iskolatípusok palettája, de szakmai ismereteket nyújtó

intézmények tekintetében jelentős hiányok voltak tapasztalhatók egészen a 20. század elejéig. Alacsonyabb képzettséggel vagy képzettség hiányában az elhelyezkedés egyes munkakörökben lehetetlen volt. Ennek orvoslására a női középfokú szakképzési rendszer kialakítása mellett sokan felszólaltak.

Ezzel szoros összefüggésben napirendre került a bérezés kérdése is. Amennyiben a nők a férfiakkal (a felső kereskedelmi iskola tekintetében) azonos képzésben vesznek részt és ugyanazt a munkakört töltik be, ugyanabban a fizetségben is kell részesülniük. Az Országos Nőtisztviselők Egyesülete teljes mellszélességgel kiáll a két nem egyenlő képzése és javadalmazása mellett: *„A kiindulási alap a mi véleményünk szerint, hogy a női és férfi magántisztviselő egyenlő munkát kell, hogy végezzen a kenyérkereső pályán, tehát teljesen egyenlő szakképzésben és díjazásban részesítendő. A hivatalos felfogás eddig az volt, hogy a nők szakoktatásánál is általános nőnevelési szempontok érvényesültek, igen helytelenül, mert ezek a szempontok az általános műveltség közvetítő nevelő intézeteknél igen, de a szakoktatásnál semmi esetre sincsenek helyükön, amelynek célja munkára nevelni a férfit és a nőt egyaránt.”* (Országos Nőtisztviselők Egyesülete, 1919. Idézi: Nagy, 2014, 270-271.).

A modern nőkép sok tekintetben hozott a korábbiaktól eltérő, új szemléletmódot. Az innovatív javaslatok nem egyik napról a másikra fogalmazódtak meg, hanem egy átmenet eredményeként, a társadalmi, gazdasági változásokra reagálva alakultak ki.

3. Kereskedelmi Szakoktatás

A *Kereskedelmi Szakoktatás* című folyóiratot Schack Béla alapította Pozsonyban 1892-ben. 1894-től a Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületének közlönyévé vált. A hazai kereskedelmi szakoktatás központi folyóirata lett, tartalmát tekintve nagyon sokszínű. A cikkek között helyet kaptak módszertani írások, jegyzőkönyvek, könyvajánlók, más országok kereskedelmi képzését bemutató tájékoztatók stb. A szerzők szinte kivétel nélkül férfiak, köztük olyan kiemelkedő szakemberek, mint Schack Béla (alapító, a kereskedelmi iskolák főigazgatója), Vincze Frigyes (a Kereskedelmi Akadémia tanára, később igazgatója), Trautmann Henrik (kereskedelmi iskolai tanár). A szaklap 1944-ben szűnt meg.

Az alábbiakban a folyóirat hasábjain megjelent, női felső kereskedelmi oktatást érintő írásokat vesszük számba. A kutatás elsődlegesen az 1909 után megjelent, kizárólag olyan cikkekre fókuszál, amelyek állást foglaltak a női munkavállalás, illetve kereskedelmi képzés mellett vagy ellen³².

³² Az iskolák felszerelését, pedagógiai karát stb. érintő írásokat nem vettük figyelembe.

Ugyanakkor az előzményeket is áttekintjük, hiszen fontos adalékot nyújtanak azok a publikációk is, amelyek az iskola létrehozását kezdeményezték, támogatták vagy éppen elutasították.

Ezen paraméterek tükrében az 1909 előtti időszakból öt írás származik, 1909 és 1933 közötti periódusból pedig mindössze három. Figyelembe véve, hogy összesen 41 év anyagát tekintettük át, rendkívül kevés, nyolc darab cikk született a témában.

3.1. A nőket érintő cikkek 1909 előtt

A szaklap megjelenésétől az első női felső kereskedelmi iskola megalapításáig öt említésre méltó írást emelünk ki. A vélemények bemutatásánál jól tetten érhető a korábban bemutatott hagyományos és modern nőkép jelenléte.

Az ötből csupán egyetlen írás fogalmaz meg negatív kritikát. Zsengery Manó úgy fogalmazta meg véleményét, hogy *„Az, hogy a nők kevésbé alkalmazhatók, mint a férfiak, könnyen érthető dolog. Nem tekintve, hogy a nők már természettől fogva is kisebb szellemi képességgel vannak megáldva, mint a férfiak”*. Továbbá úgy véli, a lányok szándéka nem feltételül a pénzkereset, hanem *„A leány, midőn rászánja magát, hogy kereskedelmi irodába menjen, már eleve is abból a feltevésből indul ki, hogy ha akad valaki, a ki feleségül veszi, kilép onnan [...] Gyakran tapasztaltam azt is, hogy a leányok direct azzal a célzattal mennek hivatalba vagy irodába, hogy valamelyik férfi collégájuk fejét elcsavarva, férjhez mehessenek.”* (Zsengery, 1899, 293-294.).

Egyértelműen látszik, hogy Zsengery azt a hagyományos értékrendet (hagyományos nőkép) képviseli, amely évszázadokig kizárólagosan uralkodott. Amellett, hogy a férfiak képességeit magasabbra becsüli, a nők részéről hátsószándékot feltételez a munkavállalással.

A további négy cikk, amely ebben az időszakban jelent meg, a modern felfogás szellemét tükrözi. A munkavállalás révén a társadalom *„a nőben egy újabb erőt nyert. A mai világban a nő sem maradhat el a férfi mellett. Ha a társadalom férfi tagja emelkedik, a másik, a nő attól el nem maradhat. A nőnem sorsa a férfiével, a társadalomével szorosan összeforrott.”* (Ghyczy, 1892, 11.). Továbbá megjegyzi, hogy sok egyéb munkakörnek, amelyben a nők elhelyezkedtek, rövid jövőt jósolt a társadalom egy része, de erre rációzva a nők mint munkaerő *„beváltak”* és sikereket értek el. Úgy véli, hogy hamarosan bebizonyosodik ez a talpraesettség a kereskedelmi pályákon is, mert *„meg van a nőkben a kellék, mit e munkakör tőlük megkíván”* (Ghyczy, 1892, 13.).

Vargha Lajos már 1895-ben –közel 15 évvel az első ilyen iskola megnyitása előtt– úgy látta, hogy *„egyszer csak arra ébredünk, hogy a felső*

kereskedelmi iskolákkal szemben női kereskedelmi akadémiákat találunk. Joggal félnek tehát a férfiak” (Vargha, 1895, 124.) Vargha támogatja az iskolatípus nők előtti megnyitását és ezzel együtt a magasabb kvalifikáció megszerzését.

A szaklap az egyik 1896-ban megjelent lapszámában idézett egy megnyitóbeszédet, amely az Aradi Női Kereskedelmi Tanfolyam felavatásakor hangzott el. Ugyancsak megjelent az a gondolat, „hogy a férfiak ipari és kereskedelmi szakoktatását ki kell egészíteni a nőknek ugyanilyenmő szakoktatásával”. A beszéd szövé tette, hogy az igény felmerült, de nagyon előrelátóan hozzátette, hogy „az idő pedig, legalább nálunk, nem érkezett el még arra, hogy a millenári évben megnyílt első leánygymnasium mintájára női felső kereskedelmi iskolákat állítsunk.” (Kereskedelmi Szakoktatás, 1896, 88-89.).

Az utolsó írás, amelyről említést kell tennünk, a nők munkaerőpiaci (elsősorban kereskedelmi pályán) jelenlétének pozitív visszajelzését adja. A szerző saját tapasztalatai alapján állítja, hogy „az eddig elhelyezett nők mindenütt meg is állják a helyüket” (Szmollény, 1900, 75.)

3.2. A nőket érintő cikkek 1909 és 1933 között

Mint arra már korábban kitértünk, az első női felső kereskedelmi iskola 1909-ben, Pozsonyban nyitotta meg kapuit. Ennek tükrében az 1909 és 1933 közötti lapszámoktól azt vártuk, hogy rendszeres visszajelzést nyújtanak az új iskolatípus fogadtatásáról, megítéléséről. Ez a fiúiskola tekintetében –ahogy korábban is–, megvalósult, de ami a női iskolákat illeti, csupán három ilyen írás jelent meg.

A folyóirat közölte a pozsonyi iskola megnyitóbeszédjét. Ebben olvasható, az iskola megnyitásának egyik fő oka, hogy „*aki pedig ebben az országban fegyvert ad a nők kezébe, existenciát biztosít nekik, az humánus dolgot mível*” (Kereskedelmi Szakoktatás, 1909, 39.). A beszéd utal a megváltozott társadalmi helyzetre és arra, hogy immár a nők számára is szükségessé vált a kenyérkereset. Kenyérkereső pályára pedig kizárólag megfelelő képesítéssel lehet kilépni.

Mittelman Miklós arra való tekintettel, hogy „*az igények emelkedésével a szükségletek is fokozódtak, ami számos esetben elkerülhetetlen szükséggé tette, hogy a nő a férfit a megélhetés körüli küzdelemben nemcsak buzdítással, de tettel is segítse. Emellett azonban a nőkben az önálló lét iránti törekvés is egyre jobban kifejlődött*” (Mittelman, 1916, 151.), a női felső kereskedelmi iskolák létjogosultságát hangsúlyozza és támogatja.

Végül, de nem utolsó sorban Sebők Jenő értekezik a női kereskedelmi szakoktatásról. Elsősorban a gazdasági és politikai élet változásait nevezi meg a női munkavállalás indokaként. Kiemeli, hogy a világháború idején

különösen sok alkalom nyílt arra, hogy a nők bizonyítsák szakmai rátermettségüket és azt a következtetést vonja le, hogy „*a női felső kereskedelmi iskola, mint a gyakorlati életre nevelő iskolatípus várakozáson felül bevált*” (Sebők, 1918, 198.).

Az 1909 és 1933 közötti időszakból rendkívül kevés témánkba vágó írás keletkezett, de mégsem elhanyagolhatók. A fent bemutatott példák jól mutatják, hogy a kereskedelmi élet képviselői sokkal inkább a modern nőképhez igazodtak, kezdeményezték és támogatták a fiúkéval azonos szintű szakmai képzést.

Összegzés

A Kereskedelmi Szakoktatás folyóiratban a vizsgált időszakban megjelenik a női tematika. Kizárólag olyan cikkeket vettünk számításba, amelyek foglalkoznak a női felső kereskedelmi képzés megítélésével és a kereskedelmi munkavállalással.

1909 előtt öt, 1909 után három ilyen írás látott napvilágot. A nyolc cikkből hét abszolút támogatóan viszonyul a nők képzéséhez és munkavállalásához, beleilleszkednek a modern nőképbe. A maradék egy írás a hagyományos elveket vallja, úgy véli, a nők nem képesek a férfiakéval azonos szellemi tevékenység elvégzésére. A munkavállalás célját sem a pénzkeresetben látja, hanem abban, hogy gyakran a nők az irodai közegben akarnak férjet keresni. A zömében pozitív hangvételű megnyilvánulások a szaklap jellegéből is adódott. A *Kereskedelmi Szakoktatás* célja a képzés presztízsének növelése, a tanulólétszám gyarapítása.

Az viszont, hogy a vizsgált időszakból csupán nyolc írást tudunk kiemelni, további kérdéseket vet fel. Mi az oka, hogy négy évtized alatt nem született több beszámoló a női intézményekről?

Egyrészt feltételezhetjük, hogy mivel a két nem képzése teljesen azonos volt, nem tartották szükségesnek külön írni a lányok és fiúk iskoláiról. Másfelől következtethetünk arra is, hogy továbbra is a fiúk képzésére irányult több figyelem. Harmadrészt a szaklap szerzői néhány kivétellel férfiak. A női hang megjelenése minden bizonnyal új perspektívákat is megnyitott volna és árnyalta volna az általunk felvázolt képet.

Irodalomjegyzék

1868. évi XXXVIII. tc: A népiskolai közoktatás tárgyában. <https://bit.ly/3lnxLL6>
Letöltés: 2020. 12. 10.

Ambrus, A. J. Kéri, K. (2015): Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással). Akadémiai doktori értekezés, Pécs.

http://real-d.mtak.hu/837/7/dc_1067_15_doktori_mu.pdf

Letöltés: 2020.11.16.

D.M. (1827): Az asszonyi virtusról. Felső Magyarországi Minerva. 3. 1250-1260.

Kéri, K. (2008): Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon 1867-1914. Pro Pannonia, Pécs.

Molnár, M. (1897): Leányaink oktatása. Néptanítók Lapja. 30. 1.sz. 7-8.

Nagy, A. (2014): A felső kereskedelmi iskolák fejlődéstörténete Magyarországon (1867-1945). Doktori (PhD) értekezés. Kézirat. Pécs.

Papp, B. és Sipos, B. (2017): Modern, diplomás nő a Horthy-korban. Napvilág Kiadó, Budapest.

Pukánszky, B. (2006): A nőnevelés évezredei. Gondolat, Budapest.

R. J. (1852): A nőnem befolyása az emberi társaság polgáriasodására. Családi Lapok. 1. 7.sz. 299-305.

Sanda, I. D. (2016): Bevezetés a szakképzéstörténetbe. Typotop Kft, Budapest.

Schack, B. és Vincze, F. (1930): A kereskedelmi oktatásügy fejlődése és mai állapota Magyarországon. Franklin-Társulat, Budapest.

Stummer, K. (2020): A Pécsi Női Felső Kereskedelmi Iskola rekrutációs bázisa 1912 és 1948 között. In: Simonics István és Holik Ildikó (szerk.): Új kutatások a szakképzés és a felnőttoktatás területén. Trefort Ágoston Szakképzés- és Felsőoktatás-pedagógiai Konferencia Tanulmánykötet. Óbudai Egyetem, Budapest.

Vincze, F. (1935): A középfokú kereskedelmi szakoktatás hazánkban a 19. század ötvenes éveitől napjainkig. Studium, Budapest.